

БОЙОВИЙ ХОРТИНГ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Частина 2

**COMBAT HORTING AND ACTIVITIES
OF UKRAINIAN LAW ENFORCEMENT
AUTHORITIES**

ІРПІНЬ – 2020

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ, ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ
КАФЕДРА СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ТА ОРГАНІЗАЦІЇ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

***МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
БОЙОВИЙ ХОРТИНГ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ***

Частина 2

**14-15 липня 2020 року
м. Ірпінь**

*Рекомендовано до друку Науково-методичною колегією
Національної федерації бойового хортингу України
(протокол від 24.07.2020 № 7).*

Науковий керівник конференції

Пашко П. В. – ректор Університету державної фіскальної служби України, доктор економічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України.

Організаційний комітет конференції

Голова оргкомітету:

Чмелюк В. В. – кандидат юридичних наук, проректор з питань підготовки кадрів податкової міліції – начальник Факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету державної фіскальної служби України, полковник податкової міліції, учасник бойових дій.

Голова науково-методичної ради оргкомітету:

Єрмоменко Е. А. – професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету ДФС України, кандидат педагогічних наук, президент Національної федерації бойового хортингу України, Заслужений працівник фізичної культури і спорту України, Заслужений тренер України, майстер спорту України міжнародного класу, майор десантно-штурмових військ ЗС України, учасник бойових дій.

Заступники голови оргкомітету:

Гришук В. Л. – кандидат юридичних наук, начальник кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки, підполковник податкової міліції, учасник бойових дій;

Бухтіяров О. А. – кандидат юридичних наук, заступник начальника кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки, учасник бойових дій.

Члени оргкомітету:

Параниця С. П. – кандидат юридичних наук, професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки, учасник бойових дій;

Антоненко С. А. – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Університету ДФС України;

Бадьора С. М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Університету ДФС України;

Гарбовський Л. А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Університету ДФС України.

Є80 Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (14–15 липня 2020 року) / уклад.: Е. А. Єрмоменко. Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. Ч. 2. – 872 с.

Збірник містить наукові роботи учасників конференції, дослідження з педагогіки, психології, філософії, історії, теорії і методики викладання бойового хортингу, проведені відповідно до угоди про співпрацю між Національною федерацією бойового хортингу України та Університетом державної фіскальної служби України. Матеріали представляють узагальнені результати досліджень у напрямі теоретичних та практичних аспектів удосконалення професійних компетентностей фахівців бойового хортингу у системі правоохоронних органів України.

Матеріали подаються мовою оригіналу. За достовірність фактів, статистичних та інших даних, точність формулювань і висновки несуть відповідальність автори матеріалів.

Остапенко О. І., Єрмоменко Е. А., Тішин А. В.	
Бойовий хортинг як засіб формування у старшокласників готовності до військової служби	638
Оржеховська В. М., Єрмоменко Е. А., Мухін О. А.	
Бойовий хортинг: регламентація і спрямованість рухової активності спортсменів	652
Ганчева В. І., Єрмоменко Е. А., Коломоєць Г. А.	
Бойовий хортинг: методика застосування дихальних вправ у процесі занять	667
Єрмоменко Е. А., Кузора І. В., Тішин А. В., Єрмоменко В. Е., Вехтєв В. В.	
Особливості військово-патріотичного виховання спортсменів бойового хортингу у закладах загальної середньої освіти	682
Федорченко Т. Є., Єрмоменко Е. А., Єрмоменко В. Е.	
Бойовий хортинг і методика проведення занять в умовах здоров'язберігальної педагогіки	695
Єрмоменко Е. А.	
Методика військово-патріотичного виховання спортсменів бойового хортингу ..	713
Мухін О. А., Єрмоменко Е. А., Тішин А. В.	
Бойовий хортинг як засіб військово-фізичної підготовки та явище бойової культури українців	732
Єрмоменко Е. А., Кузора І. В., Тішин А. В., Єрмоменко В. Е., Вехтєв В. В.	
Функції військово-патріотичного виховання дітей та молоді засобами бойового хортингу	750
Кольченко А. П., Єрмоменко Е. А., Бабурнич С. А.	
Патріотично-орієнтована діяльність бойового хортингу як результат привласнення всіх видів соціального досвіду	765
Коломоєць Г. А., Єрмоменко Е. А., Деревянко В. В.	
Бойовий хортинг і принципи формування духовно-моральної вихованості учнів	776
Єрмоменко Е. А.	
Бойове коріння і воїнське призначення бойового хортингу	793
Єрмоменко Е. А.	
Духовні основи бойового хортингу	812
Вехтєв В. В., Єрмоменко Е. А., Тішин А. В.	
Бойовий хортинг у військовому мистецтві	827
Кузора І. В., Єрмоменко Е. А., Вехтєв В. В.	
Військово-патріотична програма бойового хортингу	840
Єрмоменко Е. А.	
Місія бойового хортингу як виду спорту і бойового мистецтва	852
НАШІ АВТОРИ	868

Операції об'єднаних сил : тези допов. наук.-практ. семінару, 15 травня 2020 р. м. Ірпінь / Державна фіскальна служба України, Ун-т ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 7–25.

94. Чмелюк В. В. Бойовий хортинг як чинник навчання і професійної підготовки курсантів закладів вищої освіти правоохоронної спрямованості / В. В. Чмелюк, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Бондарчук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 8–23.

95. Шаповалов Б. Б. Перспективи розвитку бойового хортингу як засобу підготовки військовослужбовців правоохоронних органів військової структури до дій з ризиком для життя та здоров'я / Б. Б. Шаповалов, Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 315–322.

96. Bukhtiyarov, O. A., Yeromenko, E. A., Butok, O. V., Yeromenko, V. E. (2018). *Boyovyi khortyng – systema natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditey ta molodi* [Combat horting is a system of national-patriotic education of children and youth]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka khortyngu*. Issue 9 (pp. 61–70). Kyiv: Palyvoda A. V.

97. Gryshchuk, V. L., Yeromenko, E. A., Bukhtiyarov, O. A. (2020). *Boyovyi khortyng yak zasib profesiyno-prykadnoi pidgotovky pravookhorontsiv do vykonannia sluzhbovo-boyovykh zavdan z protydii kontrabandi u rayonakh zdiysnennia Operatsii obyednanykh syl* [Combat horting as a means of professional and applied training of law enforcement officers to perform combat missions to combat smuggling in the areas of the Joint Forces Operation]. *Protydiya Nezakonnomu peremischenniu tovariv v rayonakh zdiysnennia Operatsii obyednanykh syl : tezy dop. nauk.-prakt. seminaru* (15 travnia 2020 roku). Irpin. Universytet DFS Ukrainy. P. 59–73.

98. Bila, V. R., Yeromenko, E. A., Gryshchuk, V. L., Bukhtiyarov, O. A. (2019). *Boyovyi khortyng u program navchannia i profesiyno-prukladnoi pidgotovky kursantiv pravookhoronnykh spetsialnostei zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy* [Combat horting in the program of training and professional and applied training of cadets of law enforcement specialties of higher education institutions of Ukraine]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka khortyngu*. Issue 11 (pp. 6–19). Kyiv: Palyvoda A. V.

99. Chmeliuk, V. V., Yeromenko, E. A., Bondarchuk, V. V. (2020). *Boyovyi khortyng u pidrozdilakh derzhavnoi mytnoi sluzhby dlia pidhotovky spivrobotnykiv do protydii nezakonnomu peremishchenniu tovariv u rayonakh zdiysnennia Operatsii obyednanykh syl na skhodi Ukrainy* [Combat horting in the units of the State Customs Service to prepare employees to combat the illegal movement of goods in the areas of the Joint Forces Operation in eastern Ukraine]. *Protydiya Nezakonnomu peremischenniu tovariv v rayonakh zdiysnennia Operatsii obyednanykh syl : tezy dop. nauk.-prakt. seminaru* (15 travnia 2020 roku). Irpin. Universytet DFS Ukrainy. P. 7–25.

БОЙОВИЙ ХОРТИНГ І ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTІ УЧНІВ

Коломоєць Г. А.

Інститут модернізації змісту освіти МОН України, м. Київ

Єрмоєнко Е. А.

Університет ДФС України, м. Ірпінь

Дерев'янко В. В.

Інститут модернізації змісту освіти МОН України, м. Київ

Актуальність наукового дослідження. Широке використання активних форм, методів навчання і виховання передбачає, що їх складовою має стати інтегроване рішення проблемних завдань, наукового підходу до суспільних явищ, дискусії на злободенні проблеми, моральна і духовна досконалість, живий діалог і використання досвіду старшого покоління, бойових і національних традицій народу [1–12; 19–31]. Це створює у виховній роботі умови для розкриття можливостей стверджувати середовище пізнавальної активності учнів, реалізації виховного потенціалу історії, посилення особистісного, емоційно-ціннісного аспекту громадянського виховання, патріотизму, панування діалогу і співпраці в стосунках “учитель, вихователь – учень”.

Однією з передумов вдосконалення навчально-виховного процесу в сучасних умовах є вмiле користування функціями військово-патріотичного виховання, можливостями педагогіки у виховній роботі і сформованою методологічною і методичною системою на сучасному етапі [13].

З урахуванням вікових особливостей учнів військово-патріотичному вихованню притаманні такі функції:

інформаційна – розрахована на досягнення в процесі навчання і виховання освітнього результату, лише на основі якого можуть відбутися зрушення в розвитку та вихованості учнів;

трансформаційна – пов'язана з перетворенням, переробкою світоглядних, духовно-моральних та інших знань з урахуванням принципу доступності та вікової категорійності учнів, ув'язки матеріалу з життям, практикою навчання і виховання;

систематизуюча – сприяє забезпеченню суворой послідовності викладу навчального матеріалу і проведення будь-яких дій. Реалізація цієї функції сприяє активізації управління процесом навчання і виховання зі сторони педагога і вихователя;

інтегруюча – забезпечує найбільш ефективний процес відбору і засвоєння в якості єдиного цілого знань і вмінь, придбаних учнями з різних джерел, відомостей, досвіду;

координуюча – забезпечує найбільш ефективне використання всіх засобів навчання і виховання, засобів масової інформації;

розвивально-виховна – сприяє активному формуванню найважливіших рис гармонійно розвиненої особистості, патріотизму, громадянській позиції і військового обов'язку;

корекційна – інтегрально координує, сприяє найбільш повному виявленню досягнутих цілей.

Інтегруюча роль виховання, взаємодія всіх видів виховання підростаючого покоління можуть бути забезпечені завдяки використанню знань з історії, літератури, мистецтва, що сприяють самовизначенню учня як особистості, розуміння ним своїх історичних коренів, свого місця в суспільстві і виконання громадянського обов'язку, пробудження “соціальної пам'яті”.

Розвиток демократичного суспільства створює умови, за яких все більша увага у вихованні учнів звертається до засоби масової інформації (преса, радіо, телебачення).

Широке впровадження в освіту різних технічних засобів, нових інформаційних технологій, що призвело в зв'язку з цим до кардинальних трансформаційних змін в методичній системі, допомагає розвивати пізнавальну активність учнів, самотійно поповнювати свої знання з різних джерел, краснавчого матеріалу, пошукової роботи, сприяє розвитку у них критичного мислення, вміння об'єктивно оцінювати факти і ідеї навколишньої дійсності в умовах зростаючої складності суспільного життя і безперервного росту обсягу інформації.

Все це простежується на тлі стрімкого наступу новітніх засобів масової інформації (численні програми телебачення, аудіо-, відеопродукція) [14–18]. В умовах нової демократичної України, під час децентралізації управління відбувається переорієнтація завдань виховання, реструктуризація цілей виховання і їх розмивання.

Ми провели експеримент з учителями шкіл м. Києва з виявлення їхнього ставлення до військово-патріотичного виховання. В експерименті взяли участь вчителі шести шкіл м. Києва. Вибір кількості респондентів контролювався за параметрами репрезентативності групової вибірки.

Для вибору завдань було складено їх список з семи пунктів. Природно, цей список пройшов спочатку експертний відбір і фактично не включав освітні завдання – придбання знань, підготовка до будь-якої професійної діяльності, формування здібностей тощо. До цього переліку були відібрані в основному завдання з виховними цілями, що ведуть до формування особистості, самопізнання особистості і визначення її місця в суспільстві. Ці цілі відносяться також до загальновиховних та загальногромадянських. Перелік сформованих завдань наводиться у матеріалах цього дослідження. При цьому військово-патріотичне виховання розкладено по семи позиціях, семи складових.

Опис результатів експерименту. Найбільш значущим завданням військово-патріотичного виховання респонденти визначили формування активної громадянської позиції – 31 % вчителів поставили її на перше місце.

На другому місці опинилося завдання – виховання готовності до захисту Батьківщини – 27 %. Третім по значущості вчителі вважають виховання любові до Батьківщини, традиційних цінностей народу [32–49]. Мала частина респондентів – 10 % надає великого значення вихованню відповідальності і обов’язку. Таким чином, опитування обраної групи респондентів показує, що навчання як процес передачі знань відступило на другий план, а вперед висунулись загальногуманістичні цінності, які є вічними, і такими, що сприяють активному розвитку особистості. При цьому було виявлено, що в основному вчителі розуміють військово-патріотичне виховання у вузькому сенсі – як військово-патріотичне виховання, або любов до Батьківщини. Не всі вчителі розуміють, що військово-патріотичне виховання є формуванням інтегральної якості особистості.

Вчителям і вихователям слід ширше використовувати інформаційне поле для навчання і виховання учнів, вміло направляти їх сприйняття, всіляко заохочувати паростки самостійності у пошуку істини, показувати приклад шанобливого відношення до альтернативної думки кожного.

Патріотичне виховання школярів та підготовка їх до захисту Батьківщини – процес тривалий і здійснюється протягом усього життя людини, спочатку – в шкільні роки. Причому в залежності від віку учнів визначається специфіка їх військово-патріотичного виховання та готовності бути воїнами-захисниками України.

Таблиця 1

Завдання військово-патріотичного виховання, визначені педагогами

№ з/п	Завдання військово-патріотичного виховання, що назвали тренери з бойового хортингу та вчителі	Чисельність педагогів, які назвали завдання, в %	Рейтингування за ступенем значущості
1	Виховання навичок, звичок моральної поведінки	22	5
2	Виховання любові до батьківщини, традиційних цінностей народу (зв’язок поколінь)	25	3
3	Виховання культури міжособистісних, міжнаціональних відносин	23	4
4	Формування активної громадянської позиції	31	1
5	Виховання відповідальності і обов’язку	10	7
6	Виховання гуманізму – доброти, чуйності, співчуття, милосердя	18	6
7	Виховання готовності до захисту Батьківщини	27	2

Зростання гуманістичного спрямування педагогічної науки останні роки яскраво проявляється в розвитку ідей унікальності, самоцінності, суб’єктності особистості у процесі життєдіяльності. Усвідомлюється здатність і право вчителя на саморозвиток, самоактуалізацію його внутрішнього потенціалу.

Розглядаючи форми і методи позакласної роботи з спортсменами, ми враховували їх вікові та психологічні особливості (допитливість, потреба в нових враженнях, емоційність, потреба в грі тощо). Часто використовували бесіду, в тому числі і евристичну, спостереження, практичний показ, проблемну ситуацію; вибирали групові форми роботи, сюжетно-рольові ігри, діалогове спілкування, тобто такі форми і види роботи, які сприяли б покращанню зацікавленості, інтересу.

Процес формування патріотизму як процес формування духовно-моральної вихованості та розвитку особистості підлітка у позакласній діяльності можна відповідним чином моделювати [50–65]. Духовно-моральне формування і розвиток особистості здійснюється під впливом об’єктивних і суб’єктивних, громадських і природних, зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих факторів, які діють цілеспрямовано або довільно, спонтанно.

Нами проведена дослідно-експериментальна робота з молоддю, визначені (обрані) методи її організації, сформульовано визначення проміжних і кінцевих результатів, а також методів їх оцінки та перевірки.

Велике значення ми надавали виявленню ефективності педагогічних впливів виховного процесу. Тут ми виходили із загальної моделі процесу засвоєння суспільного досвіду людиною, широко відомою в психологічній науці. Так, досвід людства, матеріалізований в інформації, з'являється в процесі засвоєння у вигляді природної діяльності учня. Ми згодні з теорією навчально-виховного процесу, запропонованою І. І. Легостайовим. Тут можна розрізняти два генетично пов'язаних види діяльності: репродуктивну і продуктивну, що розрізняються за способом використання засвоєної інформації. Репродуктивна діяльність в результаті військово-патріотичного виховання – це діяльність щодо наслідування, відтворення зразка поведінки (армійський принцип: роби як Я!). Продуктивною ж діяльністю можна умовно назвати загальну участь учнів у позакласній роботі.

Здійснюючи дослідно-експериментальну роботу, ми виявили різні проблемні ситуації, проаналізували вимоги навчальної та позакласної діяльності, уточнили робочу гіпотезу. Одним з результатів цієї роботи стало те, що формування і розвиток патріотичних почуттів та переконань проходить ряд етапів [66–79]. Ці етапи, будучи пов'язані між собою просторово-тимчасовими співвідношеннями, відповідно до формальної логіки розташовуються за певними рівнями вихованості.

Шляхом анкетування ми виявляли судження школярів про те, що більш за все їх цікавить у військово-патріотичній роботі. Аналіз був проведений за такими параметрами:

- збір матеріалів про героїзм українських воїнів;
- пошуки матеріалів про невідомих героїв;
- екскурсії по місцях бойової слави;
- зустрічі з учасниками війн;
- листування з воїнами української армії.

Статистичне вивчення отриманих матеріалів показує велике розшарування за підсумковими параметрами. Так, в шостому класі показник більше ніж в три рази, а у восьмому – в два рази. Це говорить про те, що з віком кругозір учнів розширюється, вони починають жвавіше цікавитися різними питаннями суспільного життя.

Однією з основних функцій військово-патріотичного виховання ми вважаємо коригування морального розвитку особистості спортсмена. Специфіка морального розвитку в старшому шкільному віці визначається, зокрема:

- а) своєрідністю індивідуально-типологічного фонду особистості;
- б) домінуванням потреби в спілкуванні з однолітками (в його процесі задовольняються практично всі інші актуальні потреби підлітка);
- в) можливою початковою стадією відхилень в моральному розвитку особистості.

Необхідність і важливість процесу коригування морального розвитку особистості підлітка визначається:

протиріччям між необхідністю підвищення відповідальності сучасного суспільства за свою долю і долю кожного людини і проявом духовно-моральної кризи в суспільстві, безпосередньо пов'язаної з вирішенням проблем морального розвитку підростаючого покоління;

особливістю і значимістю підліткового віку в процесі морального становлення особистості, який є найбільш сприятливим під час розвитку свідомості, самосвідомості, інтересу до аналізу морально-ціннісних якостей, оціночного ставлення до оточуючих. Виникає необхідність вирішення протиріччя між потребою в самоствердженні, в прагненні до дорослості, до морально-оцінювальної діяльності, з одного боку, і незрілістю морально-психологічних новоутворень особистості в цьому віці – з іншого, що є причиною підліткового негативізму і егоцентризму, що сприяє виникненню відхилень в моральному розвитку особистості;

протиріччям між підвищенням інтересу психолого-педагогічної науки і практики до проблем морального розвитку особистості підлітка і недостатньою розробленістю в педагогіці засобів емоційно-ціннісного стимулювання в процесі коригування відхилень, що зароджуються.

Педагогічне поняття моральності є ключовою характеристикою особистості. Вона визначається рівнем розвитку її інтелектуально-емоційної і вольової сфери. Разом з тим процес морального розвитку особистості на основі самоактуалізації її природних схильностей і прижиттєвого досвіду не знайшов достатньо повного відображення в психолого-педагогічній літературі [80–92]. Визнання морального розвитку як внутрішнього процесу, що носить суто особистісний характер, викликає необхідність розробки виховних технологій, що враховують індивідуально-типологічний фонд особистості.

Розробка корекційних духовно-моральних технологій, серед яких ми виділяємо громадянсько-патріотичні, для нас особливо важливо. Ми використовуємо положення про особистість як про відкриту систему, що розвивається, про її природно-соціальну обумовленість, про роль емоцій і почуттів у цілісній освіті особистості, про діяльнісну природу процесу розвитку особистості і особистісно орієнтованому підході в процесі військово-патріотичного виховання.

Моральне становлення є найважливішою, інтегральною частиною цілісного процесу розвитку особистості, що відбувається під впливом трьох основних чинників: спадковості, середовища, виховання. Гуманістична позиція сучасної педагогіки ґрунтується на визнанні права і здатності дитини на саморозвиток, самовизначення, на домінуванні суб'єкт-суб'єктних (суб'єкт-об'єктних) відносин в педагогічному процесі.

У структурі морального розвитку особистості ключовим компонентом є моральні почуття, що представляють собою внутрішній стимул прояву моральних якостей особистості і вміння реалізувати свій моральний вибір, будувати моральні відносини з оточуючими. Всі компоненти моральної сфери особистості пронизує рефлексія, що є тим механізмом, який забезпечує її самоактуалізацію, саморозвиток, самокоригування. Створити умови для здійснення цих процесів покликане педагогічно організоване моральне виховання.

Моральний розвиток особистості може розглядатися в контексті трьох взаємопов'язаних процесів:

а) внутрішнього, що визначається взаємодією всіх його компонентів, що характеризують індивідуально-типологічний фонд особистості;

б) виховання як спеціально організованого взаємодію комплексу “підліток – група однолітків – сім'я – педагог”;

в) емоційно-ціннісної середовища, що стимулюють духовне вдосконалення і саморозвиток особистості.

Вищевикладене дозволяє використовувати наступне визначення: моральний розвиток – це процес соціалізації особистості на основі самоактуалізації її природних схильностей за допомогою розвитку рефлексивної здатності до емоційно-вольових напружень, пов'язаних з моральним вибором, що відповідає нормам моралі.

Моральна норма спортсмена характеризується в дослідженнях як відповідність його моральної свідомості морально-ціннісній діяльності на рівні вікового періоду, що дозволяє оптимальним чином виконувати соціальні функції і встановлювати морально-ціннісні відносини під час взаємодії з іншими людьми і в цілому з навколишнім світом. Оскільки моральна свідомість безпосередньо пов'язана з емоційно-вольовою сферою, а ключовим компонентом моральності є рівень розвитку моральних почуттів, під відхиленням у моральному розвитку розуміється початкова стадія процесу негативного формування фундаментальних моральних почуттів – почуття обов'язку і відповідальності за свої вчинки, а також гуманістичних моральних почуттів та почуттів патріотизму.

Коригування морального розвитку особистості підлітка є процес діагностики відхилень у моральному розвитку особистості, а також прогнозування та створення особистісно орієнтованих виховних ситуацій, спрямованих на перетворення споживчо-мотиваційної сфери особистості. Її сутнісною характеристикою є оптимальний переклад зовнішніх педагогічних впливів у внутрішній, емоційно-ціннісний фонд особистості. Педагогічне коригування в великій мірі носить профілактичний характер по відношенню до можливих надалі асоціальних проявів.

Особливе місце в коригуванні морального розвитку особистості належить засобам емоційно-ціннісного стимулювання. Поняття “емоційно-ціннісне стимулювання” правомірно з двох причин. По-перше, цінність – це мета, яка задовольняє потребу, а емоційність стану центрується на задоволенні вікових та індивідуальних потребах школярів. По-друге, використання емоційних стимулів є цінним з позиції педагога. Забезпечуючи гуманістичні відносини і створюючи “живильне” середовище розвитку, стимули допомагають досягти результативності в процесі коригування моральних відхилень школярів у військово-патріотичному вихованні.

Під емоційно-ціннісним стимулюванням розуміється гнучкий набір педагогічних засобів, орієнтованих на споживчо-мотиваційну сферу школярів, які викликають у них переживання, відносини, дії, адекватні патріотичним цінностям [93–99]. Такими засобами педагогічного коригування морального розвитку особистості підлітка виступають різні види стимулів: проблемно-пошукові, емоційно-образні, суспільно-оціночні, а також ігрові та змагальні.

Процес коригування військово-патріотичного виховання особистості підлітка засобами емоційно-ціннісного стимулювання включає в себе ряд етапів, складових замкнутого циклу: діагностику відхилень у моральному розвитку особистості підлітка; таксономію педагогічних цілей процесу корегування; моделювання індивідуалізованих емоційно-ціннісних технологій і прогнозування результатів корекції; створення виховних ситуацій та стимулювання морально-ціннісної діяльності підлітка в комплексі “підліток – групи однолітків – сім’я – педагог”; аналіз результатів коригування та діагностика морального розвитку особистості підлітка.

Для вирішення завдання коригування військово-патріотичного виховання проведено аналіз вітчизняної та зарубіжної науково-педагогічної літератури, що відбиває проблему духовно-морального виховання, проаналізовано зміст основних понять: “цінності”, “патріотизм”, “моральність”, “духовність”, “виховання”, “особистість”, їх взаємозв’язок і роль у формуванні патріотичної орієнтації школярів в процесі позакласної роботи з урахуванням психофізіологічних особливостей підліткового перехідного віку і відповідної організації позанавчальної діяльності.

Ефективність формування духовно-моральних якостей і розвитку особистості школярів вимагає розробки педагогічної системи виховання, що забезпечує привласнення підлітками моральних норм і духовних орієнтирів, які відповідають вимогам демократичного суспільства; однією з найважливіших завдань духовно-морального виховання є формування у підлітка патріотичної спрямованості особистості.

Нами розглянута доцільність застосування педагогічної системи з духовно-морального виховання школярів у тісній взаємодії з позакласною роботою, орієнтованою на духовно-моральні цінності, з позицій системного аналізу або підходу. Розглядаючи педагогічну систему як процес формування духовно-моральної особистості школярів у позакласній виховній роботі, з одного боку, необхідно повністю реалізовувати єдність компонентів педагогічних дій, а з іншого боку – представити основні види позакласної виховної діяльності, що впливають на процес військово-патріотичного виховання.

Ефективність вирішення проблеми духовно-морального виховання школярів з використанням різноманітних методів і форм позакласної роботи дозволяє активно впливати на особистість підлітка, формуючи його духовно-моральні почуття і переконання, ціннісні орієнтації, викликає потребу і звичку реалізовувати їх в різноманітних видах позакласної військово-патріотичної діяльності.

Рівнева диференціація формування духовно-моральної вихованості у школярів дозволяє варіювати процес духовно-морального виховання, пред’являючи школярам різноманітні педагогічні дії і поступово ускладнюючи їх зміст з урахуванням психофізіологічних і вікових особливостей та інтересів школярів. При цьому необхідно використовувати науково обґрунтовані критерії рівневої оцінки духовно-моральної вихованості школярів у процесі позакласної роботи.

Слід констатувати, що активне виховання школярів, орієнтоване на духовно-патріотичні цінності, можливе у разі створення певних педагогічних умов, при спеціально організованому виховному процесі позакласної роботи в школі.

У військово-патріотичній роботі, наприклад, особливо в походах, експедиціях, у разі виявлення рівня вихованості проєктованих якостей школяра необхідно вдаватися до створення передбачуваних ситуацій. Сама військово-патріотична робота створювала такі життєві ситуації, що експериментатору залишалося тільки вести спостереження і робити висновки з вчинків і дій школярів в тій чи іншій конкретній ситуації, а також давати правильний напрямок цим діям.

Необхідно відзначити, що прогнозування поведінки старшокласника в будь-яких життєвих обставинах передбачає не тільки виявлення моральних критеріїв, але і облік дієвості і ефективності різноманітних виховних засобів, що впливають на учнів. В нашій дослідній роботі ми простежили за результативністю впливу всієї системи засобів роботи на формування в учнів духовно-патріотичної спрямованості поглядів і переконань як найважливіших соціально-етичних якостей особистості на основі спостереження за поведінкою школярів, їх ставленням до навчання, праці, природи, рідного краю, Батьківщини, суспільства, ветеранів війни.

Причому формування патріотичної свідомості і відповідної поведінки у вихованців визначається не тільки за результатами діяльності, як процесу вирішення поставлених завдань, а й за вчинками, в яких виражається морально-громадянська позиція учнів, як ставлення особистості до соціальних цінностей демократичного суспільства – обов'язок, відповідальність, усвідомлена потреба у творчій праці тощо.

Ефективність виховання проєктованих якостей підвищується під час розробки спільно з учнями цільової програми як частини багатопланової розвиваючої діяльності учнів з патріотично-творчим змістом, розрахованої на кілька років.

Розглядаючи форми і методи позакласної роботи з учнями, як і з спортсменами, ми враховували їх вікові і психологічні особливості (допитливість, потреба в нових враженнях, емоційність, потреба в грі тощо). Часто використовували бесіду, в тому числі і евристичну, спостереження, практичний показ, проблемну ситуацію; вибирали групові форми роботи, сюжетно-рольові ігри, діалогове спілкування, тобто такі форми і види роботи, які сприяли б покращанню зацікавленості, інтересу.

Зупинимось детальніше на розвитку інтересу у спортсменів до народних і бойових традицій українського бойового хортингу. Інтерес як особливе позитивно-емоційне ставлення до народних традицій та звичаїв зараз повертається. Це пов'язано з тим, що народні традиції увібрали в себе і загальнолюдські, і конкретно-історичні духовні цінності, тому вони не могли померти, а тільки загасали. Чим традиції цікаві людині? Тим, що вони розширюють межі її пізнання, несуть їй позитивні емоції, граючи роль інструменту соціалізації старшого школяра. Вміле використання народних традицій допомагає йому на практиці осягати досвід попередніх поколінь, жити в колективі і успішно дорослішати. Але розуміння це приходиться не відразу.

Використовуючи особливості традиції бойового хортингу, вибираючи з них позитивно спрямовані, соціально значущі, можна забезпечити цілий комплекс психолого-педагогічних дій, що впливають на розвиток споживчо-мотиваційної сфери школярів. Пояснимо це на простому прикладі. Так, з раннього дитинства у кожної дитини в сім'ї українців є свої трудові обов'язки, які вони повинні виконувати, і тільки тоді життя в родині буде йти історично налагодженим шляхом. Так було завжди – це традиція, яка неухильно дотримується всіма, і збереження цієї традиції – свідомство морального здоров'я сім'ї.

Таких особливих сімейних традицій народу України чимало. Серед них – обов'язкова допомога близьким і молодшим членам сім'ї; особливе ставлення до матері; спільне проживання великими сім'ями, великим колективом; шанування старших, особливе ставлення до найстаршого в родині; милосердя, гуманність, доброта, працьовитість,

шанування гостя і багато іншого. Всі традиції носять емоційно-моральний характер і розуміння цього – свідцтво дорослішання школяра.

Психологічні способи впливу на спортсмена з метою розвитку інтересу до традицій різноманітні. Перш за все, це створення позитивно-емоційного ставлення до використання традицій.

Перший етап – підготовка сприятливого підґрунтя для розвитку початкового інтересу до традиції. Як же він формується? Перш за все – позитивним ставленням до традиції у дорослого і тим, що перед очима дитини – приклад дорослого, його роз'яснення, заохочення. Радість від першого успіху в цьому напрямі, розуміння суспільної значущості і прогресивності традиції зміцнює цей інтерес.

Другий етап – систематична діяльність, вправи, здатні перетворювати дії в норму поведінки. На цьому етапі також важливо розуміння особистої і суспільної значимості виховання традицій. Але головне на цьому етапі – відібрати такий засіб, який своєю значимістю, новизною подачі матеріалу, несподіваними поворотами, баченням нового, показом практичної значущості виконання певної традиції стає для школяра стимулом розвитку інтересу до історії, національної культури, традицій, які пережили століття. Ще одним стимулом, що розвиває інтерес до традицій в учнів різних національностей, є загальнолюдські цінності, які також представлені в цій скарбниці минулого.

Усвідомлення підростаючим поколінням загальнолюдських цінностей і їх значення для людей підвищують престиж навчально-виховних закладів, сім'ї. Тому так важливо в цілях виховання використовувати ідеї, образи, уявлення, традиції, що входять до складу загальнолюдських цінностей. Завдання школи полягає в тому, щоб ця духовна орієнтація на загальнолюдські цінності втілювалася в практичну діяльність. Школі потрібні певні методики із залучення учнів до загальнолюдських цінностей і національних традицій свого народу. Адже традиції і звичаї – акумулятор загальнолюдських моральних норм. Закріплюючи в собі досвід багатьох поколінь і передаючи цей досвід наступним поколінням для подальшого розвитку, звичаї і традиції народної педагогіки служать механізмом розвитку духовного світу, способом передачі ціннісної інформації від одного покоління до другого, здійснюваної на соціально-психологічній основі.

Досліджуючи ідеї народної педагогіки бойового хортингу щодо необхідності і важливості праці, образи усної народної творчості, етнекологічні та релігійні уявлення, ми бачимо, що школярі мають справу із стійкими уявленнями людей про навколишній світ, про оцінки людських вчинків. У них вони знаходять перевірені в повсякденній практиці, а також в досвіді багатьох поколінь погляди на виховання, на те, що потрібно цінувати в людях і що є неприйнятним, що викликає осудження, як треба виховувати і чому навчати дітей. Все це свідчить про глибину і виховний потенціал змісту народної педагогіки, що включає і прогресивні національні традиції українців. Це дає підставу вважати, що такий зміст є істотним чинником, що розвиває інтерес до національної культури і традицій. Однак, крім змісту, факторами, що сприяють інтересу до національної культури і народних традицій, є такі: методи організації проблемної ситуації, ситуації морального вибору і оцінки, порівняльного аналізу, а також ряд інших методик.

Ці методи застосовуються під час організації систематичної діяльності щодо закріплення таких традицій, як прищеплення любові до праці, поваги до старших, шанування батьків, формування гуманних відносин і взаємної поваги між людьми. У цьому процесі слід звертати увагу і на створення позитивних емоцій у дітей, на їх заохочення та організацію такої діяльності, яка мала б для них особистий і громадський сенс. Особливо важливо ставити старшокласника в ситуацію морального вибору і оцінки своєї поведінки під час виконання традиції.

Школярі старших класів дуже допитливі: їм подобається відгадувати загадки, слухати та застосовувати прислів'я. Тому на першому етапі формування позитивно-емоційного ставлення до народної творчості ми в експериментальній праці часто використовували цю

допитливість. Українські школярі добре знають природу, тому й люблять загадки про природу і людину.

У роботі вчителів більший акцент робиться на те, щоб дати дітям більше теоретичних знань, які домінують над процесом виховання і розвитку культури почуттів, стосунків позитивних вчинків.

Метод анкетування педагогів ми використовували для виявлення у них загальних уявлень про поняття “громадянськість” у процесі виховання громадянськості у школярів. Результати анкетування такі: педагоги вважають, що поняття “громадянськість” включає в себе громадянську самосвідомість, почуття власної гідності, дотримання прав і обов’язків, гордість за свою країну, почуття відповідальності, знання історії та культури свого народу, виховання любові до Батьківщини тощо. Це говорить про те, що загальне уявлення про громадянськість у педагогів є і вони вказують на нерозривний зв’язок цього поняття з військово-патріотичним вихованням.

На питання, чи ведеться в школах робота щодо виховання громадянськості як невід’ємної частини військово-патріотичного виховання всі вчителі відповіли “Так”. А на питання: “Для чого потрібна така робота?” педагоги відповіли таким чином: “Щоб дитина могла орієнтуватися в своїх правах, щоб знала свої обов’язки; щоб виховувати в дітях почуття власної гідності, дисциплінованість; для процвітання України тощо. Лише 33 % викладачів не відповіли на питання: “Яким має бути зміст роботи щодо виховання громадянськості?”

Таким чином, відповіді педагогів констатують, що більшість їх мають теоретичні знання про виховання громадянськості і патріотизму, вони наголошують на необхідності виховання громадянськості і патріотизму.

За допомогою аналізу планів роботи вчителів було встановлено, що педагоги в більшій мірі ставлять такі завдання з військово-патріотичного виховання, як: викликання інтересу до історії нашої країни, формування почуття поваги до національної спадщини, виховування почуття любові до Батьківщини, надання уявлення про символи держави тощо. У роботі вони використовують такі форми роботи, як уроки, виховні заходи, екскурсії, бесіди. Цей аналіз ще раз показав нам, що робота у більшій мірі ґрунтується на формуванні знань і уявлень школярів, а про почуття, оціночні відносини, дії в різних ситуаціях вчителі забувають. Таким чином, в роботі вчителів простежується робота з громадянського та військово-патріотичного виховання, але завдання цього напряму на практиці відображені не послідовно і безсистемно, присутні лише окремі компоненти, сторони.

Щоб вирішити завдання цього розділу – позначити сутнісні характеристики, виявити основні функції і визначити структуру військово-патріотичного виховання школярів, розглянемо на початку основоположні принципи, керуватися якими необхідно в реалізації цілей військово-патріотичного виховання.

Принцип або початок (від лат. *Principium* – початок):

1. Основна істина, закон, положення або рушійна сила, що лежить в основі інших істин, законів, положень або рушійних сил.

2. Правило, основне правило, установка для будь-якої діяльності.

3. Внутрішня переконаність у чому-небудь, точка зору на що-небудь, норма поведінки.

4. Основна особливість пристрою, дії механізму, приладу тощо.

У логіці принцип виступає як центральна ланка системи, що представляє узагальнення і поширення деякого положення на всі явища області, з якої цей принцип абстрагований; в етиці, як внутрішнє переконання, принцип задає загальну установку по відношенню до дійсності, нормам поведінки і діяльності.

Поняття “принцип” означає загальні правила (положення) формування і самоформування систем, що забезпечують їх впорядкованість і цілісність функціонування. У практичній діяльності принцип проявляються у вигляді вимоги.

Таким чином, принципи – це найбільш загальні, основоположні правила і рекомендації, якими слід керуватися під час організації та здійсненні діяльності.

Аналіз визначень показує, що виділені в них сутнісні характеристики мають безпосереднє відношення до педагогічної теорії і практики: принцип як рушійна сила; як точка зору на щонебудь; як внутрішнє переконання, що задає загальну установку по відношенню до дійсності, норм поведінки і діяльності.

Система принципів теорії виховання реалізує концептуальну функцію виховання, отже, визначає підходи до відбору змісту, форм і технологій виховання.

Реалізація цілей військово-патріотичного виховання школярів ґрунтується на сукупності принципів, які відображають загальні закономірності і принципи освітнього процесу як цілісного педагогічного процесу, і специфіку військово-патріотичного виховання школярів.

Принципи виховного процесу (принципи виховання) – це загальні вихідні положення, в яких виражені основні вимоги до змісту, методів, організації виховного процесу. Вони відображають специфіку процесу виховання, і, на відміну від загальних принципів педагогічного процесу, це загальні положення, якими керуються педагоги під час вирішення виховних задач.

Дотримуючись дедуктивної логіки викладу, назвемо спочатку загальні принципи виховання в цілісному педагогічному процесі, далі позначимо принципи, що відображають специфіку вимог до здійснення військово-патріотичного виховання.

Представлені в класифікації фахівців Національної федерації бойового хортингу України універсальні принципи виховання відображають сучасне розуміння вимог до теорії і практики виховного процесу:

1. Принцип зв'язку виховання з життям, соціокультурним середовищем, який означає, що виховання повинно будуватися відповідно до вимог суспільства, перспектив його розвитку, відповідати його потребам; принцип вимагає визначення цілей виховання з урахуванням державних і особистісних вимог.

2. Принцип зв'язку школи з життям передбачає таку організацію виховання (розробку змісту, вибір методів, форм і засобів виховання), щоб учні не замикалися в шкільному середовищі.

3. Принцип комплексності, цілісності, єдності всіх компонентів виховного процесу. Він означає організацію багатостороннього педагогічного впливу на особистість через систему цілей, змісту, засобів виховання, врахування всіх факторів і сторін виховного процесу.

4. Принцип педагогічного керівництва і самостійної діяльності, активності школярів. Ця вимога спирається на головний закон розвитку особистості: людина розвивається в активній самостійній діяльності. Тому виховання полягає в організації різних видів діяльності, в якій педагог повинен стимулювати активність вихованців, їх творчу свободу, зберігаючи, однак, керівні позиції.

5. Принцип виховання під час праці, відображає вимога щодо залучення вихованців до суспільно-корисної діяльності, в тому числі до організації різних видів праці школярів, яка є обов'язковим компонентом освіти в педагогічних системах більшості країн світу.

6. Принцип гуманізму, поваги до особистості дитини в поєднанні з вимогливістю до нього регламентує відносини педагогів і вихованців і передбачає, що ці відносини будуються на довірі, взаємній повазі, авторитеті вчителя, співробітництві, любові, доброзичливості. Одночасно педагог повинен пам'ятати про пріоритет виховних, освітніх завдань і проявляти високу вимогливість до вихованців для досягнення потрібних результатів.

7. Принцип опори на позитивне в особистості дитини вимагає від педагога віри в позитивні зміни особистості в процесі виховання, в прагнення дитини бути кращою, підтримувати, розвивати це прагнення.

8. Принцип виховання в колективі і через колектив – один з класичних принципів педагогіки, який передбачає організацію виховних впливів на особистість через колективістські відносини і спільну діяльність, що вимагає знання вчителем соціальної психології і уміння формувати міжособистісні відносини.

9. Принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей школярів, що передбачає знання вчителем вікових особливостей та індивідуальних відмінностей школярів, доступних

способів їх вивчення і вибір відповідно до них певних засобів і методів роботи з конкретними вихованцями.

10. Принцип єдності дій та вимог школи, сім'ї і громадськості диктує необхідність забезпечення педагогічним колективом єдиних і узгоджених дій всіх учасників виховного процесу – сім'ї школяра і соціальних інститутів, школи.

Аналіз літератури з проблеми військово-патріотичного виховання показав, що в фундаментальних дослідженнях останніх років визначення принципів військово-патріотичного виховання, що відображають його специфіку, приділяється велика увага.

Більш детальну класифікацію принципів військово-патріотичного виховання викладено в монографії О. М. Виршікова, М. Б. Кусмарцева, В. І. Лутовинова “Концептуальні засади військово-патріотичного виховання учнівської молоді”, в якій відображено сучасний погляд на вимоги до військово-патріотичного виховання. Це такі принципи:

1. Служіння Батьківщині. Є інтегративним принципом військово-патріотичного виховання. У сучасних умовах вимоги принципу поширюються на сферу виховання патріотизму як в ракурсі творчої діяльності, так і захисту Батьківщини.

2. Історичної і соціальної пам'яті. Вимога принципу – зв'язок минулого, сьогодення і майбутнього, що є механізмом закріплення, акумуляції, збереження і відтворення (відновлення, моделювання) соціального досвіду і виконує функцію збереження духовно-моральної та культурно-історичної спадщини народу і відтворює цю спадщина в реконструйованих формах змісту військово-патріотичного виховання.

3. Наступності духовного досвіду поколінь. Цей принцип застосовується для використання під час виховання укоріненої в глибинах народного життя системи базових цінностей, які протягом тисячоліть формували різні покоління, створюючи образ народу і нації, обумовлюючи абсолютно певний тип особистості; відображення єдності і різноманіття соціального і народного компонентів в військово-патріотичному вихованні; орієнтування на збереження спільних рис багатовікової побутової культури виховання, етнокультурних, духовних, героїчних і творчих традицій, загальних факторів виховання, притаманних різним народам.

4. Соціокультурної та національної ідентифікації. Принцип, який визначає дію механізмів ототожнення суб'єкта з соціальним світом, більш прийнятним як Батьківщиною, рідною домівкою, спорідненості, що позитивно впливає на розгортання життєвих сил особистості, знімає рівень напруженості і конфліктності, створює своє, близьке середовище. Саме цим визначається зміст пошуку ідентифікаційного коду української культури, адекватного викликам сучасності.

5. Гордості і великодушності в осмисленні соціокультурної реальності історичного минулого. Принцип, що вимагає ставитися до ходу вітчизняної історії і окремих історичних подій як до даності, розглядати їх в контексті необхідності і виправданості подальшого ходу історичного процесу. Мозаїчність історичного минулого передбачає наявність різних поглядів на природу, сутність і механізми різних процесів, оскільки вони як характеристики соціокультурного суб'єкта також не можуть бути однорідні.

6. Символізму і осмислення незалежної України. Принцип, який визначає емоційно-ціннісну домінанту втілення почуття гордості і прихильності пам'яті предків у справу творення, розвитку і захисту Батьківщини. Символи формували у багатьох поколінь українців особистісний ідеал. Тому одна з найважливіших характеристик військово-патріотичного виховання – ціннісно-смысловий характер, на який педагог і вихованець орієнтуються в своїй спільній діяльності.

7. Соборності у вихованні духовних основ патріотизму. Результати наукових узагальнень соціокультурних, релігійних і філософських особливостей українського менталітету дозволяють зробити висновок, що одним із принципів ідентифікації духовного життя українського соціуму є соборність, яка володіє колективістськими засадами, що об'єднуються соціокультурною інтеграцією. Соборність – це етнічний архетип в просторі культури українського соціуму, що виявляється як почуття колективного синтезу одиничного

і множинного, реального і ритуального, раціонального і ірраціонального. Почуття патріотизму можна розглядати як “переживання соборності”, що має в основі подію, тобто спільно пережите буття як таке. У військово-патріотичному вихованні цей принцип спрямований на формування духовності, гармонійних основ у відносинах особистості, колективу, суспільства і держави, основ відтворення традицій народної єдності, благоговіння перед предками, гуманізму, толерантності, милосердя, колективізму.

8. Опори на культурні, історичні, бойові і трудові традиції, які виступають універсальною формою збереження і ретрансляції соціокультурного досвіду, забезпечуючи при цьому стійку соціокультурну спадкоємність в реаліях повсякденності. В традиції як основі військово-патріотичного виховання закладено механізм духовного відтворення культури, людини, громадянина, патріота, який виступає особливим процесом його самоідентифікації та спрямованості на прояв власної специфіки і самобутності. Традиції існують як особливі “моделі” колективного буття людей на певній території, і зміна поколінь відбувається разом з постійним перенесенням цієї моделі з минулого в сьогодення і майбутнє.

9. Імплікації традицій та інновацій в військово-патріотичному вихованні. Цей принцип ґрунтується на уявленні про патріотизм як феномен, що володіє властивістю інверсії в просторі “минуле-сьогодення-майбутнє”. Минуле в військово-патріотичному вихованні виступає як ресурсна база духовності, заснована на традиціях, сьогодення – потенційна основа, що консолідує суспільство гармонією традицій та інновацій, майбутнє – результат трансформуючого впровадження інновацій в простір традицій. Тим самим, забезпечується стійкість соціальних відносин у форматі: “особистість – колектив – суспільство – держава”, здійснюється своєрідна регенерація минулих суспільних відносин в сьогоденні і майбутньому.

Зазначена група принципів відповідно до класифікації фахівців науково-методичної колегії Національної федерації бойового хортингу України відноситься до практикоорієнтованих принципів, що визначають мету-цінність військово-патріотичного виховання і унормовують зміст його процесу.

На сьогодні нескінченні спроби дослідників визначати нові принципи виховання зазнають критики. Практика визначення принципів визначених з громадської виховної практики кваліфікується як суб’єктивно-довільний акт, що рідко має будь-який зв’язок з принципами виховання.

Не дивлячись на критичні зауваження такі спроби, виявити принципи окремих напрямів виховної роботи з нашої точки зору є обумовленими суспільними змінами в умовах нинішнього стану проблем з військово-патріотичного виховання. Ознайомлення з зазначеними принципами буде корисним, як для студентів – майбутніх вчителів, так і для педагогів практиків, які сьогодні працюють з дітьми. З одного боку воно розширює уявлення суб’єктів діяльності про різноманітність, неоднозначність і проблематичність вибору принципів військово-патріотичного виховання, а з іншого – змушує задуматися про вибір конкретних принципів як регуляторів системи військово-патріотичного виховання в діяльності певного педагога, освітнього закладу – налаштовує на творчий підхід до цього виду професійної діяльності.

Висновок. Таким чином, у статті обґрунтовані принципи формування духовно-моральної вихованості учнів системи бойового хортингу, можливість і доцільність формування навичок фізичного самовдосконалення особистості у ході занять бойовим хортингом на основі створення спортивного та освітнього середовища, виправлення змісту навчальної програми, методики навчання та творчості тренера, використання яких сприяє поліпшенню рівня фізичної придатності спортсменів бойового хортингу, спортивної діяльності перспективних спортсменів. У результаті наукового дослідження нами визначено принципи формування духовно-моральної вихованості учнів, форми і методи самостійних занять бойовим хортингом для фізичного самовдосконалення особистості, охарактеризовано зміст програм загальної і спеціальної фізичної підготовки, що відкриває шлях до подальших розробок у цьому напрямі.

Перспективи подальшого дослідження. Подальша робота над визначенням принципів формування духовно-моральної вихованості учнів, удосконаленням фізичної підготовки, вихованням фізичної культури та основ здоров'я, вдосконаленням знань і умінь щодо здоров'язбережувальних технологій бойового хортингу, формуванням цінностей здорового життя молоді засобами бойового хортингу у констатувальному, формувальному та контрольному експериментах буде конкретизована в результатах дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко С. А. Підготовка професійних захисників України у системі бойового хортингу / С. А. Антоненко, Е. А. Єрмоєнко, В. Л. Гришук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 52–62.
2. Бабурнич С. А. Професіограма спортивного судді з бойового хортингу / С. А. Бабурнич, Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 343–353.
3. Біла В. Р. Військово-патріотичне виховання школярів і студентів у процесі занять бойовим хортингом / В. Р. Біла, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Чмелюк // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 242–254.
4. Бобік С. П. Формування професійно-психологічних здібностей співробітників правоохоронних органів у процесі занять бойовим хортингом / С. П. Бобік, Е. А. Єрмоєнко, С. П. Параниця // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 23–38.
5. Боднарчук О. Г. Бойовий хортинг для підготовки співробітників правоохоронних органів / О. Г. Боднарчук, Е. А. Єрмоєнко, В. Р. Біла // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 226–242.
6. Бойовий хортинг – національний вид спорту і школа підготовки українського воїна / І. Суліма, Е. Єрмоєнко, К. Кукушкін, С. Полторацький // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 71–82.
7. Бойовий хортинг – система національно-патріотичного виховання дітей та молоді / О. Бухтіяров, Е. Єрмоєнко, О. Бутко, В. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 61–70.
8. Бойовий хортинг – фундаментальний осередок війських традицій української землі / С. Параниця, Е. Єрмоєнко, Г. Коломоєць, В. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 105–115.
9. Бойовий хортинг у впровадженні науково-методичної літератури з рекреації, фізичної реабілітації і художніх творів спортсменами підліткового та студентського віку / С. Бадьора, Е. Єрмоєнко, М. Тимчик, В. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць. – 2018. – Вип. 9. – С. 190–199.
10. Бойовий хортинг у загальній системі фізичної та спеціальної підготовки співробітників правоохоронних органів / В. Р. Біла, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Чмелюк, В. Л. Гришук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 368–377.
11. Бойовий хортинг у закладах загальної середньої освіти / О. М. Гречаний, Е. А. Єрмоєнко, Ю. В. Черпак, І. В. Суліма // Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення : матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 28-29 травня 2020 р. / Мін-во освіти і науки України, Держ. наук. установа «Інститут модернізації змісту освіти», [та ін.]. – Київ, 2020. – С. 544–553.
12. Бойовий хортинг у комплексі функціональної та професійної підготовки курсантів до служби в правоохоронних органах / В. А. Гришук, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Чмелюк, В. Р. Біла, О. А. Бухтіяров // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 14–28.
13. Бойовий хортинг у методиці вдосконалення силових якостей спортсменів різного віку / А. Литвиненко, Е. Єрмоєнко, О. Остапенко, В. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 214–222.
14. Бойовий хортинг у програмі навчання і професійно-прикладної підготовки курсантів правоохоронних спеціальностей закладів вищої освіти України / В. Біла, Е. Єрмоєнко, В. Гришук, О. Бухтіяров // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 6–19.
15. Бойовий хортинг у системі підготовки співробітників правоохоронних органів до протидії незаконному переміщенню товарів у районах здійснення операції об'єднаних сил / В. В. Чмелюк, Е. А. Єрмоєнко, В. Р. Біла, В. В. Боднарчук, С. П. Бобік // Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення : матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 28-29 травня 2020 р. / Мін-во освіти і науки України, Держ. наук. установа «Інститут модернізації змісту освіти», [та ін.]. – Київ, 2020. – С. 513–527.
16. Бойовий хортинг у системі фізичного виховання студентів і курсантів / Е. Єрмоєнко, В. Чмелюк, В. Біла, В. Гришук // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 52–60.

17. Бойовий хортинг у системі фізичного виховання студентів і курсантів / В. В. Чмелюк, Е. А. Єрьоменко, В. Р. Біла, В. А. Гришук, О. А. Бухтіяров // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 72–95.
18. Бойовий хортинг як засіб виховання всебічно розвиненої особистості / С. А. Антоненко, Е. А. Єрьоменко, В. В. Чмелюк, В. Л. Гришук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 399–415.
19. Бойовий хортинг як засіб виховання справедливості в молодших школярів у процесі гурткових занять / С. Болтівець, Е. Єрьоменко, О. Остряньська, В. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 148–160.
20. Бойовий хортинг як засіб військово-прикладної та фізичної підготовки особового складу підрозділів з протидії незаконному переміщенню товарів у районах здійснення операції об'єднаних сил на сході України / Е. А. Єрьоменко, С. С. Полторацький, І. В. Суліма, О. І. Марченко // Протидія незаконному переміщенню товарів в районах здійснення Операції об'єднаних сил : тези допов. наук.-практ. семінару, 15 травня 2020 р. м. Ірпінь / Державна фіскальна служба України, Ун-т ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 43–58.
21. Бойовий хортинг як засіб фізичної і психологічної підготовки та формування професійних якостей курсантів і працівників правоохоронних органів / О. Бутко, Е. Єрьоменко, С. Болтівець, В. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 220–231.
22. Бойовий хортинг як засіб формування в школярів фізичних здібностей як основи тверезого способу життя в майбутній життєдіяльності / О. Остапенко, М. Зубалій, Е. Єрьоменко, М. Тимчик // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 166–172.
23. Бойовий хортинг як система морально-етичного виховання особистості / Т. Федорченко, Е. Єрьоменко, І. Суліма, С. Полторацький // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 42–51.
24. Бондарчук В. В. Бойовий хортинг як засіб формування професійно-прикладних якостей курсантів і працівників силових структур / В. В. Бондарчук, Е. А. Єрьоменко, В. В. Чмелюк // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 188–200.
25. Брухно Ю. С. Бойовий хортинг як засіб формування фізичної культури студентів і курсантів / Ю. С. Брухно, Е. А. Єрьоменко, В. Л. Гришук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 200–214.
26. Бухтіяров О. А. Бойовий хортинг як система підготовки українського професійного воїна-патріота / О. А. Бухтіяров, Е. А. Єрьоменко, В. Л. Гришук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 126–139.
27. Впровадження навчальної дисципліни «Бойовий хортинг» у систему освіти України / Е. А. Єрьоменко, В. Р. Біла, В. Л. Гришук, О. А. Бухтіяров, А. В. Тішин // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 101–126.
28. Гарбовський Л. А. Бойовий хортинг і методика викладання у закладах вищої освіти / Л. А. Гарбовський, Е. А. Єрьоменко, В. Л. Гришук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 155–173.
29. Гречана Л. О. Бойовий хортинг у системі початкової школи закладів загальної середньої освіти / Л. О. Гречана, Е. А. Єрьоменко, С. М. Солодько // Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення : матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 28-29 травня 2020 р. / Мін-во освіти і науки України, Держ. наук. установа «Інститут модернізації змісту освіти», [та ін.]. – Київ, 2020. – С. 554–563.
30. Гречаний О. М. Методика викладання бойового хортингу в процесі гурткової роботи у закладах загальної середньої освіти / О. М. Гречаний, Е. А. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 251–262.
31. Гришук В. Л. Бойовий хортинг як засіб професійно-прикладної підготовки правоохоронців до виконання службово-бойових завдань з протидії контрабанді у районах здійснення операції об'єднаних сил / В. Л. Гришук, Е. А. Єрьоменко, О. А. Бухтіяров // Протидія незаконному переміщенню товарів в районах здійснення Операції об'єднаних сил : тези допов. наук.-практ. семінару, 15 травня 2020 р. м. Ірпінь / Державна фіскальна служба України, Ун-т ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 59–73.
32. Гришук В. Л. Бойовий хортинг як засіб професійно-прикладної, функціональної підготовки студентів, курсантів і слухачів спеціалізованих закладів вищої освіти та співробітників правоохоронних органів / В. Л. Гришук, Е. А. Єрьоменко // Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення : матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 28-29 травня 2020 р. / Мін-во освіти і науки України, Держ. наук. установа «Інститут модернізації змісту освіти», [та ін.]. – Київ, 2020. – С. 537–544.

33. Гришук В. Л. Службовий обов'язок та етичні цінності правоохоронців як результат виховання у системі бойового хортингу / В. Л. Гришук, Е. А. Єрьоменко, О. А. Бухтияров // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 80–101.
34. Довгань Н. Бойовий хортинг як інструмент соціалізації студентів закладів вищої освіти / Н. Довгань, Е. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 177–186.
35. Єрьоменко В. Засоби профілактики основних стоматологічних захворювань у студентів, курсантів, спортсменів бойового хортингу та співробітників правоохоронних органів / В. Єрьоменко, Е. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 116–126.
36. Єрьоменко В. Е. Медичний контроль змагальної діяльності з бойового хортингу / В. Е. Єрьоменко, Е. А. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 195–215.
37. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг – професійно-прикладний вид спорту правоохоронних органів України : монографія / Е. А. Єрьоменко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, Національна федерація бойового хортингу України. – К : ГС «НФБХУ», 2020. – 203 с.
38. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг – виховна система школярів України / Е. А. Єрьоменко, О. М. Гречаний // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 240–251.
39. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг у системі професійної підготовки співробітників правоохоронних органів / Е. А. Єрьоменко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 28–40.
40. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг як ефективний засіб військово-патріотичного виховання школярів і студентів / Е. А. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 31–39.
41. Єрьоменко Е. Бойовий хортинг як засіб оптимізації функціональної підготовки студентів і курсантів спеціалізованих закладів вищої освіти та співробітників правоохоронних органів / Е. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 19–33.
42. Єрьоменко Е. А. Бойовий хортинг як засіб професійно-психологічної підготовки співробітників правоохоронних органів України : монографія / Е. А. Єрьоменко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, Нац. федерація бойового хортингу України. – К : ГС «НФБХУ», 2020. – 138 с.
43. Єрьоменко Е. Витоки та історія розвитку бойового хортингу в Україні і за кордоном / Е. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 55–70.
44. Єрьоменко Е. А. Виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів у процесі занять бойовим хортингом / Е. А. Єрьоменко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт». – 2019. – Вип. 10 (118). – 2019. – С. 49–56.
45. Єрьоменко Е. А. Виховна система бойового хортингу / Е. А. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2018. – Вип. 9. – С. 156–171.
46. Єрьоменко Е. А. Виховний потенціал бойового хортингу : монографія / Е. А. Єрьоменко ; Мін-во освіти і науки України, Інститут проблем виховання НАПН України. – ГС «НФБХУ», 2020. – 360 с.
47. Єрьоменко Е. А. Виховний потенціал та філософська основа бойового хортингу / Е. А. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 147–157.
48. Єрьоменко Е. А. Військово-патріотичне виховання старшокласників засобами бойового хортингу : монографія / Е. А. Єрьоменко, К. М. Кукушкін // К. : Паливода А. В., 2020. – 1110 с.
49. Єрьоменко Е. А. Військово-прикладний і бойовий хортинг у системі професійної підготовки допризовної молоді, військовослужбовців та правоохоронців / Е. А. Єрьоменко, С. С. Полторацький // Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення : матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 28–29 травня 2020 р. / Мін-во освіти і науки України, Держ. наук. установа «Інститут модернізації змісту освіти», [та ін.]. – Київ, 2020. – С. 527–533.
50. Єрьоменко Е. Всесвітнє українське земляцтво та діаспора у сприянні розвитку бойового хортингу / Е. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 56–79.
51. Єрьоменко Е. А. Значимість цінностей фізичної культури та основ здоров'я для студентів і курсантів, які займаються бойовим хортингом. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наук. праць. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 11 (119) 19. С. 71–79.
52. Єрьоменко Е. А. Кваліфікаційна система бойового хортингу : монографія / Е. А. Єрьоменко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, Національна федерація бойового хортингу України. – К : ГС «НФБХУ», 2020. – 155 с.

53. Єрмоєнко Е. А. Комплексне використання потенціалу бойового хортингу для забезпечення національної безпеки України в умовах зовнішньої агресії / Е. А. Єрмоєнко // Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі : зб. тез IV наук.-практ. інтернет-конфе., 25-31 травня 2020 р., м. Ірпінь – м. Хмельницький / Мін-во фінансів України, Ун-т ДФС України [та ін.]. – Хмельницький : Науково-дослідний центр митної справи, 2020. – С. 18–23.
54. Єрмоєнко Е. А. Концепція розвитку бойового хортингу в системі освіти України : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, ГС «Національна федерація бойового хортингу України. – К.: ГС «НФБХУ», 2020. – 122 с.
55. Єрмоєнко Е. Медико-біологічні та морфофункціональні особливості бойового хортингу у процесі виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів / Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 112–121.
56. Єрмоєнко Е. Медико-фізіологічні чинники самоконтролю за фізичним навантаженням на тренуваннях з бойового хортингу у процесі виховання фізичної культури студентів / Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 127–138.
57. Єрмоєнко Е. А. Методика викладання бойового хортингу : монографія / Е. А. Єрмоєнко // Мін-во освіти і науки України, Інститут проблем виховання НАПН України. – ГС «НФБХУ», 2020. – 890 с.
58. Єрмоєнко Е. А. Методичні плани навчально-тренувальної роботи з бойового хортингу : навч.-метод. посіб. / Е. А. Єрмоєнко // Мін-во освіти і науки України, Ін-т модернізації змісту освіти. – Київ : ГС «НФБХУ», 2020. – 75 с.
59. Єрмоєнко Е. А. Навчальна програма з бойового хортингу для позашкільних навчальних закладів : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Ун-т ДФС України, [та ін.]. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2020. – 521 с.
60. Єрмоєнко Е. А. Наукове обґрунтування психолого-педагогічних умов виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів у процесі занять бойовим хортингом [Електронний ресурс] / Е. А. Єрмоєнко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / фізична культура і спорт /» – 2020. – Вип. 3(123). – С.47–56. – Режим доступу : [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.3\(123\).09](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.3(123).09).
61. Єрмоєнко Е. А. Організація тренувальної діяльності з бойового хортингу : монографія / Е. А. Єрмоєнко // Мін-во освіти і науки України, Інститут проблем виховання НАПН України. – ГС «НФБХУ», 2020. – 262 с.
62. Єрмоєнко Е. А. Основоволожні принципи бойового хортингу. *Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць*. К. : Паливода А. В. 2018. Вип. 9. С. 22–31.
63. Єрмоєнко Е. А. Особливості самовиховання в бойовому хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 40–55.
64. Єрмоєнко Е. А. Особливості фізичної і психологічної підготовки та формування професійних якостей курсантів і працівників правоохоронних органів засобами бойового хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Протидія незаконному переміщенню товарів в районах здійснення Операції об'єднаних сил : тези допов. наук.-практ. семінару, 15 травня 2020 р. м. Ірпінь / Державна фіскальна служба України, Ун-т ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 39–42.
65. Єрмоєнко Е. А. Правомірність застосування службово-прикладних прийомів фізичного впливу системи бойового хортингу в екстремальних умовах соціального характеру у межах необхідної самооборони / Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 95–110.
66. Єрмоєнко Е. А. Психічні процеси в бойовому хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 63–72.
67. Єрмоєнко Е. А. Робоча програма навчально-тренувальних занять з бойового хортингу : метод. посіб. / Е. А. Єрмоєнко // Мін-во освіти і науки України, Ін-т модернізації змісту освіти. – Київ : ГС «НФБХУ», 2020. – 84 с.
68. Єрмоєнко Е. А. Система фізичного виховання спортсменів бойового хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2017. – Вип. 8. – С. 187–205.
69. Єрмоєнко Е. А. Теоретико-методичні засади виховання наполегливості в молодших школярів у процесі занять бойовим хортингом : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Ін-т проблем виховання НАПН України. – ГС «НФБХУ», 2020. – 191 с.
70. Єрмоєнко Е. А. Технічна підготовка спортсмена бойового хортингу : монографія / Е. А. Єрмоєнко // Мін-во освіти і науки України, Інститут проблем виховання НАПН України. – ГС «НФБХУ», 2020. – 652 с.
71. Єрмоєнко Е. Філософія бойового хортингу / Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2018. – Вип. 9. – С. 82–104.

72. Єрмоєнко Е. Формування фізичної культури та цінностей здорового способу життя студентської молоді як передумова спортивних успіхів у бойовому хортингу / Е. А. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 261–274.
73. Єрмоєнко Е. А. Хортинг – виховна система особистості : монографія / Е. А. Єрмоєнко // Мін-во фінансів України, Ун-т ДФС України. – К. : Паливода А. В., 2020. – 627 с.
74. Єрмоєнко Е. А. Хортинг – національний вид спорту України: метод. посіб. / Е. А. Єрмоєнко. – К. : Паливода А. В., 2014. – 1064 с.
75. Івашковський В. Психомоторика та психо-фізіологічні особливості підготовки спортсменів бойового хортингу / В. Івашковський, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 130–138.
76. Кукушкін К. М. Методика військово-патріотичного виховання школярів у процесі занять бойовим хортингом / К. М. Кукушкін, Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 6–14.
77. Лях В. Інноваційні підходи у боротьбі «Лава на лаву» з учнями козацьких класів і спортсменів бойового хортингу / В. Лях, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 164–176.
78. Методика викладання бойового хортингу для студентів та курсантів закладів вищої освіти правоохоронної спрямованості / Е. Єрмоєнко, В. Чмелюк, В. Гришук, С. Бадьора. // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 196–219.
79. Національний професійно-прикладний вид спорту України – бойовий хортинг / Е. А. Єрмоєнко, В. В. Чмелюк, В. Р. Біла, В. Л. Гришук, О. А. Бухтіяров // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 38–52.
80. Оптимізація функціональної підготовки курсантів та співробітників правоохоронних органів за методиками бойового хортингу / Е. А. Єрмоєнко, В. В. Чмелюк, В. Р. Біла, В. Л. Гришук, О. А. Бухтіяров // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 62–80.
81. Остряньська О. Бойовий хортинг у впровадженні творчих здобутків передового регіонального педагогічного досвіду формування у старших дошкільників соціально-комунікативних умінь у театралізованій діяльності з використанням хортинг-ляльок / О. Остряньська, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 173–186.
82. Петрович Ж. Бойовий хортинг як засіб виховання патріотизму у школярів і студентів / Ж. Петрович, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 34–45.
83. Петрович Ж. В. Хортинг – школа сили і честі юного українця : метод. посіб. / Ж. В. Петрович, Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Мін-во молоді та спорту України, Нац. академія педагогічних наук України, Ін-т проблем виховання. – К. : Паливода А. В., 2016. – 544 с.
84. Принципи застосування прикладних прийомів бойового хортингу співробітниками правоохоронних органів / Е. А. Єрмоєнко, В. В. Чмелюк, В. Л. Гришук, О. А. Бухтіяров, А. В. Тішин // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 254–263.
85. Присяжнюк С. Бойовий хортинг та проблема активного відпочинку спортсменів у різні вікові періоди / С. Присяжнюк, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 206–218.
86. Психологічні та соціальні основи виховання особистості у системі бойового хортингу / Н. Зубалій, М. Зубалій, Е. Єрмоєнко, В. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 122–129.
87. Пустолякова Л. Бойовий хортинг у системі навчання фізичних вправ загального розвитку та спеціально-підготовчих вправ на заняттях з фізичного виховання у закладах вищої освіти / Л. Пустолякова, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2019. – Вип. 11. – С. 187–195.
88. Рудей Д. Ю. Бойовий хортинг у комплексі виховних засобів спортсменів шкільного віку / Д. Ю. Рудей, О. М. Гречаний, Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 334–343.
89. Силова підготовка школярів 14-17 років на уроках фізичної культури з елементами бойового хортингу / Е. Єрмоєнко, С. Болтівець, І. Суліма, В. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 158–165.
90. Сичов С. Бойовий хортинг та особливості оптимізації управління атлетичним тренуванням у процесі спортивної діяльності / С. Сичов, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. – 2017. – Вип. 8. – С. 219–225.
91. Степура Т. М. Бойовий хортинг як засіб формування специфічних психічних властивостей співробітників правоохоронних органів / Т. М. Степура, Е. А. Єрмоєнко, О. В. Бутко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 173–188.
92. Тішин А. В. Застосування прийомів бойового хортингу при вдосконаленні навчання у вищих освітніх установах правоохоронних органів України / А. В. Тішин, Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність

правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 296–305.

93. Чмелюк В. В. Бойовий хортинг у підрозділах державної митної служби для підготовки співробітників до протидії незаконному переміщенню товарів у районах здійснення операції об'єднаних сил на сході України / В. В. Чмелюк, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Бондарчук // Протидія незаконному переміщенню товарів в районах здійснення Операції об'єднаних сил : тези допов. наук.-практ. семінару, 15 травня 2020 р. м. Ірпінь / Державна фіскальна служба України, Ун-т ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 7–25.

94. Чмелюк В. В. Бойовий хортинг як чинник навчання і професійної підготовки курсантів закладів вищої освіти правоохоронної спрямованості / В. В. Чмелюк, Е. А. Єрмоєнко, В. В. Бондарчук // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 8–23.

95. Шаповалов Б. Б. Перспективи розвитку бойового хортингу як засобу підготовки військовослужбовців правоохоронних органів військової структури до дій з ризиком для життя та здоров'я / Б. Б. Шаповалов, Е. А. Єрмоєнко // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – С. 315–322.

96. Bukhtiyarov, O. A., Yeromenko, E. A., Butok, O. V., Yeromenko, V. E. (2018). *Boyovyi khortyng – systema natsionalno-patriotichnoho vykhovannia ditey ta molodi* [Combat horting is a system of national-patriotic education of children and youth]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka khortyngu*. Issue 9 (pp. 61–70). Kyiv: Palyvoda A. V.

97. Gryshchuk, V. L., Yeromenko, E. A., Bukhtiyarov, O. A. (2020). *Boyovyi khortyng yak zasib profesiyno-prykladnoi pidgotovky pravookhorontsiv do vykonannia sluzhbovo-boyovykh zavdan z protydii kontrabandi u rayonakh zdiysnennia Operatsii obyednanykh syl* [Combat horting as a means of professional and applied training of law enforcement officers to perform combat missions to combat smuggling in the areas of the Joint Forces Operation]. *Protydiya Nezakonnomu peremischenniu tovariv v rayonakh zdiysnennia Operatsii obyednanykh syl : tezy dop. nauk.-prakt. seminaru (15 travnia 2020 roku)*. Irpin. Universytet DFS Ukrainy. P. 59–73.

98. Bila, V. R., Yeromenko, E. A., Gryshchuk, V. L., Bukhtiyarov, O. A. (2019). *Boyovyi khortyng u program navchannia i profesiyno-prukladnoi pidgotovky kursantiv pravookhoronnykh spetsialnostei zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy* [Combat horting in the program of training and professional and applied training of cadets of law enforcement specialties of higher education institutions of Ukraine]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka khortyngu*. Issue 11 (pp. 6–19). Kyiv: Palyvoda A. V.

99. Chmeliuk, V. V., Yeromenko, E. A., Bondarchuk, V. V. (2020). *Boyovyi khortyng u pidrozdilakh derzhavnoi mytnoi sluzhby dlia pidhotovky spivrobotnykiv do protydii nezakonnomu peremishchenniu tovariv u rayonakh zdiysnennia Operatsii obyednanykh syl na skhodi Ukrainy* [Combat horting in the units of the State Customs Service to prepare employees to combat the illegal movement of goods in the areas of the Joint Forces Operation in eastern Ukraine]. *Protydiya Nezakonnomu peremischenniu tovariv v rayonakh zdiysnennia Operatsii obyednanykh syl : tezy dop. nauk.-prakt. seminaru (15 travnia 2020 roku)*. Irpin. Universytet DFS Ukrainy. P. 7–25.

БОЙОВЕ КОРИННЯ І ВОЇНСЬКЕ ПРИЗНАЧЕННЯ БОЙОВОГО ХОРТИНГУ

Єрмоєнко Е. А.

Університет ДФС України, м. Ірпінь

Актуальність наукового дослідження. Бойовий хортинг у загальному розумінні – це наука оборони, а не нападу, яка служить на добрі справи і на користь людям. Він не лише вчить самозахисту, а й дає багатий життєвий досвід, що формує твердий і мужній характер, стійкість і витривалість, наполегливість, цілеспрямованість та інтелектуальні здібності, які необхідні в побуті, роботі та громадській діяльності [1–12; 18–31].

Бойовий хортинг – не тільки вид спортивного єдиноборства, це система виховання, що сприяє розвитку фізичних, розумових, морально-вольових якостей людини, патріотизму і громадянськості. Він сприяє виробленню самодисципліни, формує внутрішню моральну опору і сильну особисту позицію в досягненні життєвих цілей. Бойовий хортинг формує соціальну опору українського суспільства, людей, здатних постояти за себе, за свою сім'ю, за Батьківщину, виховує в людях справжнє почуття справедливості.

Вехтєв Валерій Валерійович	президент Кіровоградської обласної федерації бойового хортингу, майстер спорту України з хортингу, учасник бойових дій
Ганчева Владислава Ігорівна	співробітник відділу наукового та навчально-методичного забезпечення змісту позашкільної освіти та виховної роботи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України
Гарбовський Леонід Антонович	доцент кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету державної фіскальної служби України, кандидат юридичних наук, доцент
Гречаний Олександр Миколайович	учитель-методист фізичної культури Київської інженерної гімназії, перший віце-президент Національної федерації бойового хортингу України, майстер спорту України з хортингу
Грищук Віктор Леонідович	кандидат юридичних наук, начальник кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету державної фіскальної служби України, підполковник податкової міліції, майстер спорту України з хортингу, учасник бойових дій
Деревянко Вікторія Василівна	завідуючий сектором наукового та навчально-методичного забезпечення змісту суспільної, громадської та технологічної освіти ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України, майстер спорту України з хортингу
Деркач Оксана Вікторівна	провідний фахівець кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету державної фіскальної служби України
Єрмоєнко Вероніка Едуардівна	майстер спорту України з хортингу, студентка Національного медичного університету імені О. О. Богомольця та військової кафедри Всеукраїнської військової медичної академії, студентка Навчально-наукового інституту спеціальної фізичної і бойової підготовки та реабілітації Університету державної фіскальної служби України, член національної збірної команди України з хортингу, чемпіонка України з хортингу.
Єрмоєнко Едуард Анатолійович	кандидат педагогічних наук, професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету державної фіскальної служби України, член кафедри ЮНЕСКО «Превентивна освіта і соціальна політика», Заслужений працівник фізичної культури і спорту України, майстер спорту України міжнародного класу, Заслужений тренер України, президент Всесвітньої федерації бойового хортингу, учасник бойових дій
Зверєв Антон Віталійович	інспектор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету ДФС України, майстер спорту України, капітан податкової міліції

Ільницький Іван Романович	лікар вищої категорії, віце-президент Національної федерації бойового хортингу України, майстер бойового хортингу, інструктор
Карасевич Сергій Анатолійович	президент Київської обласної федерації бойового хортингу, учитель фізичної культури і захисту України загальноосвітньої школи № 169 м. Києва, майстер спорту України з хортингу
Кіблицький Руслан Валерійович	президент Київської міської федерації бойового хортингу, лікар швидкої медичної допомоги м. Києва, майстер спорту України з хортингу
Коломоєць Галина Анатоліївна	науковий співробітник відділу цифрової освіти та ІКТ ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України, майстер спорту України з хортингу, керівник Всеукраїнського проекту «Розвиток соціальної згуртованості суб'єктів освітнього процесу»
Колос Микола Анатолійович	завідувач кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини, кандидат наук з фіз. вих. та спорту, доцент, Заслужений тренер України з хортингу, майстер спорту України з хортингу
Кольченко Анастасія Павлівна	старший інспектор з особливих доручень кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету державної фіскальної служби України, підполковник податкової міліції
Кузора Іван Васильович	старший викладач Київського університету імені Бориса Грінченка, президент Федерації військово-патріотичного хортингу України, майстер спорту України з хортингу
Кукушкін Костянтин Миколайович	головний спеціаліст відділу з питань державної служби, професійного навчання та урядових нагород Департаменту кадрового забезпечення Секретаріату Кабінету Міністрів України, учасник бойових дій
Литвиненко Андрій Миколайович	доцент кафедри фізичного виховання та спорту Харківського національного університету радіоелектроніки, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, перший віце-президент Харківської обласної федерації бойового хортингу
Ляховець Олеся Олександрівна	кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
Мухін Олександр Анатолійович	інспектор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Університету ДФС України, лейтенант податкової міліції, майстер спорту України з хортингу
Оржеховська Валентина Михайлівна	доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, Університету Григорія Сковороди в Переяславі, кандидат у майстри спорту України з хортингу
Остапенко Олександр Іванович	завідувач лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, кандидат у майстри спорту України з хортингу
Параниця Сергій Павлович	професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Університету ДФС України, кандидат юридичних наук, доцент, кандидат юридичних наук, учасник бойових дій

Наукове видання

БОЙОВИЙ ХОРТИНГ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

(українською, російською та англійською мовами)

*Матеріали міжнародної
науково-практичної конференції*

14-15 липня 2020 р., м. Ірпінь, Університет ДФС України

Частина 2

Колектив авторів
Друкується в авторській редакції

Упорядник: Е. А. Єрмоменко

Підписано до друку 29.08.2020 р.
Формат 84x108/16
Умов. друк. арк. 91,56

Папір офсетний
Друк офсетний
Гарнітура Times

Зам. № 0238
Наклад 50 пр.

Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром Університету ДФС України.
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції (серія ДК № 5104 від 20.05.2016 р.)

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ, ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
ПРАЦІВНИКІВ ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ
КАФЕДРА СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ТА ОРГАНІЗАЦІЇ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ